

نقش شیعه در سقوط حکومت بنی امیه

• مبارزات و انقلابهای شیعیان از اهرمهای شکست امویان بود.
• چگونه تکیه بر نیروهای منحرف، موجب شکست قیام یحیی پسر زید شد؟

عباسیان از سال ۱۰۰ هجری آغاز به دعوت مردم جهت مبارزه با امویان و تشکیل حکومت عباسی کردند (۱) آنان در این راه از کوششها و مبارزاتی که شیعیان در طول حکومت امویان بعمل آورده بودند بهره برداری کردند و در حقیقت، مبارزات و انقلابهای شیعیان، از اهرمهای شکست حکومت امویان بود.

عباسیان در آغاز کار، هدفهای خود را زیر پوشش خونخواهی خاندان پیامبر و جلب رضایت آنان پنهان ساخته و بعنوان پشتیبانی از خاندان رسالت، به پا خاستند و بدینوسیله محبت و حمایت بسیاری از مسلمانان را که خواستار تنویر خلافت و رهبری جامعه اسلامی به خاندان پیامبر (خاندان هاشمی) بودند، بر بویژه طرفداری ایرانیان را جلب نمودند. (۲)

در این هنگام رهبری عملیات عباسیان را «محمد بن علی» عباسی (۳) که در

۱ - الاخبار الطوال: دینوری ص ۳۳۴

سن ۳۸ سالگی بود، به عهده داشت، وی یاران و رؤسای نیروهای طرفدار عباسیان را گرد آورده طی یک سخنرانی بخلوط اصلی عملیات را برای آنان ترسیم نمود و ضمن آن توصیه کرد که خمس اموال را از شیعیان جمع آوری کرده از طریق نمایندگی وی در کوفه و اگر مقدور نبود در موسم حج به وی برسانند تا خرج گسترش عملیات شود. عباسیان در این اجتماع توافقی کردند که مردم را به دعوت خلافت یک نفر از خاندان پیامبر دعوت کنند (نه بطور خاص از خاندان عباسی یا هاشمی) تا به هر دو خانواده قابل تطبیق بوده بیشتر مورد قبول مردم باشد. (۴)

این مطلب نشان می دهد که عباسیان تا چه حد، تکیه بر نیروهای شیعیان را جهت ادامه عملیات خود لازم می دانستند؟ از این گذشته «محمد بن علی» دو نقطه را برای مرکزیت حکومت و عملیات مناسب تشخیص می داد که هر دو، از مراکز

نفوذ شیعیان بود: یکی عبارت از «کوفه» بود که از دیرباز، مهد تشیع بشمار می رفت و دیگری «خراسان» بود که مذهب تشیع را بسط و درک می کردند. (۵)

دو جنبش سیاسی:

در تاریخ ۱۰۵ هجری «هشام بن عبد الملک» بخلافت رسید، در زمان حکومت وی ناحیه شرقی قلمرو حکومت اموی، شاهد دو حرکت سیاسی بر ضد این حکومت بود: یکی جنبش سیاسی و وزیر زمامی عباسیان، و دیگری نهضت آشکار و مسلحانه علویان. این دو حرکت سیاسی موردمعنه گونه انتشار و مقابله از طرف حکومت اموی بود. ولی چنانکه اشاره شد از نظر خطه و شی سیاسی و تاکتیک هائی که انتخاب کرده بودند، با هم فرق داشتند زیرا عباسیان روش سیاسی احتیاط آمیز و عملیات سری را برگزیده بودند و از رویارویی آشکار با دشمن خودداری میکردند و همیشه منتظر بودند تا از فرصتهائی که حوادث پیش می آورد، استفاده کنند. ولی علویان معتقد به انقلاب مسلحانه و آشکار بودند و در این زمینه، سازشکاری و محافظه کاری را مردود می دانستند و چون از مکتب شهادت تقییه می کردند، از کشته شدن و شکست، باک نداشتند و در اولین

۲ - الفخری ص ۱۱۵ به بعد

(نوه عبدالله عباس معروف)

۳ - محمد بن علی بن عبدالله بن عباس

۴ - ابو جعفر المنصور: جومرد ص ۴۷

۵ - تاریخ سیاسی اسلام:

حسن ابراهیم ج ۲ ص ۱۲

فرصت، نیروهائی گرد آورده با نیروهای اموی در میدان جنگ به نبرد می پرداختند. در اینجا برای آنکه بدانیم حکومت اموی چقدر از نیروهای انقلابی شیعه وحشت داشتند، خوبست به سند تاریخی زیر توجه کنیم:

هشام پس از تصدی خلافت، شخصی بنام «خالد قسری» را حاکم قرارداد، خالد با بنی هاشم خوش رفتاری می کرد، ولی یکی از هواداران هشام طسی نامه ای به وی هشدار داد و اعلام کرد که چنین رفتاری با شیعیان خطرناک است. وی در نامه خود چنین نوشت: «بنی هاشم تادیر و از گرسنگی می مردند بطوری که نهایت آرزوی هر یک از آنان تأمین معاش خانواده خویش بود (۶) ولی از وقتی که خالد، حاکم عراق شده و آنان را مورد بدل و بیخشن قرار داده، تقویت شده بفکر تصاحب خلافت افتاده اند!» هشام پس از دریافت این گزارش، خالد را برکنار کرد و نویسنده نامه را بجای وی منصوب نمود، او شروع به اعمال فشار و زجر و شکنجه در مورد شیعیان و بنی هاشم کرد بطوری که هر کس علاقه ای بخاندان هاشمی داشت، او را بازداشت نموده در شهر «واسط» زندانی می کرد. (۷)

انقلاب زید بن علی:

در رأس نهضت های شیعیان در این دوره قیام «زید بن علی» (ع) (فرزند امام چهارم) قرار داشت که تنها با پنجاه نفر سپاه در کوفه بر ضد حکومت مستقر هشام قیام کرد (۸)

ورق بوند

بگفته مورخان زید از نظر علم ، زهد ، شجاعت ، تقوی ، بخشندگی ، ودینداری ، از بزرگان و چهره های مرشئاس خاندان هاشمی بود (۹) «شیخ ابو زهره» میگوید «آراء وعقاید زید ، از آراء وعقاید علی بن ابی طالب (ع) که در میان همه مردم پخش گردیده بود الهام گرفته شده بود» (۱۰) باتوجه به این امتیازات و ویژگیهای زید ، هشام از قیام او فوق العاده وحشت داشت و مصمم بود که باشدت باخاطر او مقابله نماید بطوری که هنگامی که زید بمنظور فراهم ساختن مقدمات انقلاب ، وارد شهر کوفه شد ، هشام طی نامه ای خطاب به اکم عراق نوشت: «اجازه نده زید حتی یک ساعت در کوفه بماند زیرا او فردی سخنور و دارای بیانی گیرا ، وزبانی شیرین است و اهل عراق پیش از هر کسی مجذوب وی میشوند...» (۱۱) اما زید با استقبال مردم کوفه روبرو شد و شروع به اخذ پیمان از مردم عراق کرد ، مفاد پیمان ، روستن گردهای اسلامی و خداستبدادی زید بود ، او به مردم می گفت: «ما شما را به اجرای دستورهای قرآن ، و سنت پیامبر ، جهاد با ستمگران ، دفاع از مستضعفان و رسیدگی به حال محرومان تقسیم بیت المال بطوریکسان ، پس گرفتن حقوق مظلومان ، مهار کردن آتش فتنه ، و

یاری ما خاندان پیامبر در برابر دشمنان و منکران حق ما دعوت می کنیم .» (۱۲) شکست انقلاب زید : بعضی از سران عباسیان نسبت به پیروزی انقلاب زید ، اطمینان نداشتند و در مورد بی وفائی مردم کوفه ، به وی هشدار میدادند و در این زمینه به بی وفائی آن درباره امیر مؤمنان (ع) و دو فرزند با عظمت او ، استناد می کردند ولی زید به پیروزی خود اطمینان داشت و معتقد بود که شرایط سیاسی و انقلاب او بهتر از شرایط زمان امیر مؤمنان (ع) و پیشوای دوم و سوم است . (۱۳) اما در حال انقلاب زید با شکست روبرو شد و در ماه صفر سال ۱۲۲ هجری شهادت رسید (۱۴) در علت شکست وی در میان مورخان اتفاق نظر نیست ، برخی دیگر نسر و مندی حکومت اموی در زمان هشام (۱۵) و گروه دیگر بی وفائی وعده پشتیبانی مردم کوفه را علت شکست انقلاب او معرفی کرده اند . (۱۶) قیام یحیی پسر زید : پس از شهادت زید ، فرزند او یحیی ، بر ضد حکومت اموی قیام کرد ولی چون خودداری کوفیان را از پشتیبانی پدر خود دیده بود ، خراسان را مرکز انقلاب قرار داد ولی متأسفانه یحیی نیز مانند پدر رشید خود ، پس از نبردی خونین و حماسه آفرین در سال

- ۶ - این فشار مالی از طرف حکومتیهای وقت ستمگر بر بنی هاشم تحمیل شده بود و هدف از آن تضعیف شیعیان بود
- ۷ - الاخبار الطوال ص ۳۳۹
- ۸ - الفخری ص ۹۶
- ۹ - مدرک گذشته ص ۹۵
- ۱۰ - الامام زید شیخ ابو زهره ص ۱۱۸

ز ره رسید گل افشان ، بهار آزادی
ز لاله گشت چراغان ، دیار آزادی
تفنگ قامت خلق ، از پشتگ توده دل
بروی دوش وطن ، پاسدار آزادی !
ز هشت محکم دهقان و کارگر بشکست
دژی که بود چو محکم ، حصار آزادی
چو قلب مقتدران ، تیر انتقام شکافت
به قلب زد سیه اقتدار آزادی !
بهشت راحت و بستان امن و باغ رفاه
شکفته اند همه در کنار آزادی !
بدا به روز ستمکار خصم نوع بشر
خوشا به روز خوش و روزگار آزادی
دلا وران ! همه با هم بجهد بر خیزید
زهی مقامت پایدار آزادی !

مانند یحیی به گروهائی تکیه کند که از جدی و علی بن ابی طالب (ع) - یی زاری می جستند (۱۹) و سرانجام او را بشهادت رسانیدند .

علت شکست یحیی ، این درس را به ما ایرانیان می آموزد که در تداوم انقلاب خود ، استقلال خویش را حفظ کنیم و از هر گونه گرایش غیرمکتبی و تکیه بر شرق یا غرب بپرهیزیم ، و گرنه برانقلاب بزرگ ما همان رود که بر قیام یحیی رفت !

۱۲۵ هجری به شهادت رسید . (۱۸) اگر علت شکست انقلاب زید کاملاً روشن نیست ، اما مهمترین علت شکست یحیی روشن است ، و آن ، تکیه بر نیروی یگانه و «التقاط عملی» بود زیرا به گفته مورخان ، او در نبرد با امویان ، به گروه «محکمه» که شاخه ای از «خوارج» بودند ، تمایل نشان داد و همین امر ، موجب دلسردی شیعیان از او گردید زیرا برای شیعیان قابل تحمل نبود که شخصی

- ۱۱ - تاریخ یعقوبی ج ۳ ص ۶۵
- ۱۲ - تاریخ طبری ج ۸ ص ۲۶۷
- ۱۳ - الامامه والسیاسة ج ۲ ص ۱۳۰
- ۱۴ - الاخبار الطوال ص ۳۴۵ - مقاتل الطالبیین ص ۱۳۷
- ۱۵ - الامامه والسیاسة ج ۲ ص ۱۳۰
- ۱۶ - مروج الذهب ج ۳ ص ۱۴۰ - مقاتل الطالبیین ص ۱۳۷
- ۱۷ - نظریات دیگری نیز در زمینه علت شکست انقلاب زید ابراز شده است (انظر بین الفرق : بغدادی ص ۲۵ - المال والنخل : شهرستانی ج ۱ ص ۲۵۲
- ۱۸ - تاریخ طبری ج ۸ ص ۳۰۰
- ۱۹ - مقاتل الطالبیین ص ۱۱۳

